

BUJDOSÓ NÁCIELLENESEK

BARTHA ÁKOS: *Törzsökösök, rongyosok, turániak. Németellenes magyar fajvédelem, 1938–1945.* Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023. 336 oldal, 1953 Ft (e-könyv)

Nemes György (1963–75 között az *Élet és Irodalom* főszerkesztője, ekkor még a *Szabad Nép* munkatársa) 1948. május 22-én fontos számárvezetőt adott a II. világháborús bűnök háború utáni megítéléséhez a kommunista napilap hasábjain. Cikkének beszédes címe volt: *Németellenes fasiszták*. Írásában így fogalmazott: „Meg kell végre mondani, hogy egyformán osztozik a fasisztaság bűnében az ilyen Pásztóy-féle »németellenes« tömeggyilkos az Endre- és Baky-féle fajmagyarokkal, a németektől megcsömörlött Horthyval, a demokrácia ellen szövetkező Nagy Ferencsel és az olyan talpnyaló szukával, mint amilyen [a kápol] Korbácsos Ilona [Klein Mórné] volt. Ne tévesszen meg senkit a fogalmak egyszerűsítése [...] A múltbéli németellenesség már régen nem elég tartalékalap ahhoz, hogy egy életen át igazi demokrataként lehessen belőle megélni.” A gondolatmenet teljesen világos: nincsen lényegi különbség az 1941-es kamegyec-podolszkiji deportálásért felelős, majd a nyilasok által tartóztatott Pásztóy Ámon, továbbá az 1944-es deportálásért felelő Endre László és Baky László belügyi államtitkárok, illetve Horthy Miklós kormányzó, valamint az 1947-ben külföldi útján lemondásra kényszerített Nagy Ferenc kizsáka miniszterelnök és a „szuka” Klein Mórné között. Bárki lehetett „fasiszta”, és aki „fasiszta” volt, az minőségbeli egyezést mutatott az olyan hidegvérű tömeggyilkosokkal, mint Endre és Baky.

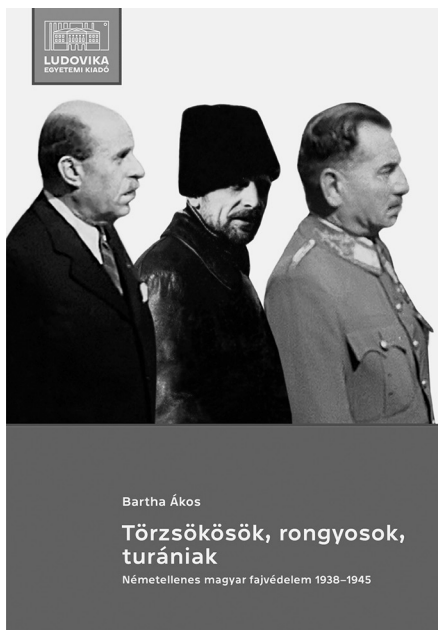
E fenti szemlélet sajnos máig meghatározó, és máig akadnak akár történelmi, akár publicisztikai írások, amelyek nem vélnek különbséget felfedezni Szálasi Ferenc és mondjuk Zdravec István, Bangha Béla, Budaváry László vagy Lendvai István között. De van-e értelme pedzegetni ezeket a nüansznyi különbségeket? Bartha Ákos történész új könyve Vörösmartyt idézve

teszi fel a kérdést: „Miért e lom?” Nem fából vaskarika-e ez a gondolkodás, miért érdemes kutatást – vagy akár kötetet – szentelni ezeknek a zsákutcás gondolkodóknak és aktivistáknak?

A történész szerző, aki az Eötvös Lóránd Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpontja Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa, nem először nyúl bevallottan darázs-fészekbe, korábban ugyanis a népi gondolkodással, Bajcsy-Zsilinszky Endre életrajzával és a fővárosi ellenállás történetével foglalkozott (*Populizmus, népiség, modernizáció. Fejezetek a kelet-közép-európai politikai gondolkodás 20. századi történetéből.* 2017, Bajcsy-Zsilinszky Endre. *Életút és utóélet.* 2019, *Véres város. Fegyveres ellenállás Budapesten, 1944–1945.*) S Bartha 1679 lábjegyzettel, illetve több tucat oldalnyi szakirodalom és primer kiadvány, továbbá 17 levéltár és közgyűjtemény vonatkozó anyagának átböngészésével később meggyőzően érvelhet mellette: igen, van értelme a distinkciótételnek, a kutatás fontos és eredményes volt. Bartha könyvében a bemutatott német- és náciellenes szervezeteket a jobboldali radikális csoportosulások kategóriájába sorolja,

nem titkolva, hogy több tagjuk tisztelettel viseltetett Mussolini iránt, míg néhányan közülük Hitlerrel is szimpátiát éreztek, ugyanakkor külpolitika terén már nem voltak ilyen kurucosak, e téren óvatosabban viselkedtek.

A könyv főszereplői – vagyis a törzsökös magyarok, a rongyos gárdisták és a turáni vadászok – egyedülálló módon képviselték a magyar fajvédők között a fajvédelem németellenes irányultságát 1938 tavaszától a háború végéig. Ezek a szervezetek intézményesen, határozottan és következetesen képviselték a németellenességet, és többen vezetőik közül meghatározó

szereplői, sőt egyesek mártírjai lettek az 1944-es magyar ellenállásnak.

A szerző szerint ezek a szervezetek magyar fajvédők voltak, akik a magyar hagyományokat kívánták összehangolni a kortárs korszellemmel, míg a főként fiatalabb nemzedéket képviselő hazai nemzetiszocialisták számára a Hitler vezetése alatti Németország volt az ideális példa. Az utóbbiak közé tartozók főként alacsonyabb társadalmi státuszú csoportokból verbuválódtak, míg a fajvédők főleg középosztálybeli emberek voltak, akik kevésbé radikális politikai célokat fogalmaztak meg. Fontos különbség az is Bartha szerint, hogy a fajvédők biológiai alapú elképzelései nem voltak univerzálisak és hierarchikusak. Ők leginkább a „zsidóvérűek” ellen irányították a tevékenységüket, bár szóban keresték és elfogadták a zsidó származású nagytőkések támogatását (például a Tiszti és Tisztviselői Egyesület [TMT], a Magyar Fajvédők Országos Szövetsége [MFOSZ], Somogyi Béla vagy Kovács Tivadar esetében).

A kötet olvasása után világosnak tűnik, hogy a magyar nemzetiszocializmus, beleértve a nyilas utópiát is, „optimista” ideológiaként jelent meg az eszmetörténetben, amely nem támaszkodott a nemzeti szorongásokra és aggodalmakra épített fajvédők gyarmatviziójára. Ez a finomabb különbség azonban hamarosan áthidalhatatlan ellentété vált, amint a II. világháború idejére a magyar politikai mező legfőbb megosztó vonalává vált a Német Birodalomhoz való viszony (felülírva a hagyományos kormánypárti-ellenzéki polarizációt). Egy másik jelentős különbség az, hogy a magyar nemzetiszocialisták nem csupán etatisták voltak, hanem teljes állami hatalmat, diktatúrát követeltek. Néhány fajvédő csatlakozott a nemzetiszocialista mozgalmakhoz, azonban sokan közül később mégis inkább a németellenes fajvédelem mellett tették le garasukat.

A könyvben bemutatott csoportok és személyek más szempontból is különböztek egymástól. A Társadalmi Mozgalom a Nemzeti Szabadságért (TMNSZ) és az imént szóba hozott TMT alapvetően értelmiségi asztaltársaságként működött, az MFOSZ paramilitáris szervezet volt, melynek bázisát a korai ellenforradalomhoz hű különítményesei képezték, hasonlóan a Társadalmi Védelem Országos Egyesülete (TVOE) első generációjához, amely szintén bejegyzett szervezetként működött. E két utóbbi csoport körül alakult ki legin-

kább a Horthy-korszak titkos és féltitkos szervezet-rendszere. Ez a szerv kapcsolatban állt a kormánnyal, de időnként önállóan is képes volt működni – ahogy azt a kötetben részletezett bonyhádi kortézia, a lengyelországi diverzáns akció vagy az ellenállás eseteiben láthattuk. „A törzsökösök, a rongyosok és a turáni vadászok példáján keresztül az is szemléltethető, hogy a korabeli közéleti hadállások még a radikális jobboldal és a baloldal között sem nem voltak hermetikusan zártak” – konkludál Bartha. Az elemzett három szervezet méretét és hatókörét tekintve már különbségek mutatkoztak: Héjjas „rongyosaihoz” néhány száz aktivista tartozott, a törzsökösök pár ezer taggal rendelkeztek, míg a turáni vadászok tagsága 1943 második felében bizonyosan tíz-húszezer főt ért el. Nyilvánvaló, hogy a szervezetek szuverenista hangsúlyai sem voltak teljesen azonosak: a törzsökösök a németellenességet hangoztatták a leginkább, míg a rongyosok nehezebben tudták rangsorolni gyűlöletüket és félelmeiket, míg a turáni vadászok 1938 után mindent egy független magyar birodalom vágyalmának rendeltek alá. A TMT és a TMNSZ tekinthető leginkább függetlennek az elemzett fajvédő szervezetek közül, míg az MFOSZ, amelyet az Imrédy- és a Teleki-kormány is támogatott, a rongyosokat képviselő aktivisták pedig voltaképpen a vallás- és közoktatási ügyek minisztériumának irányításában álltak. Bár a '30-as évek végén – a TMT-hez és a rongyosokhoz hasonlóan – a TVOE is volt kapcsolata az ellenzéki kisgazdapárttal, a Kállay-kormány idején már ők is támogatták a miniszterelnök külpolitikai küldetését, amellyel Kállay Miklós a háborúból és a fokozódó német szövetségből való kivonulást igyekezett megvalósítani, miközben fenntartotta a területi revíziós törekvéseket.

A kötet alapos kutatómunkára épül, kiválóan szintetizálja a nemzetközi és magyar szakirodalmat, lábjegyzeteiben pedig további értékes eszme-futtatásokat tartalmaz, újabb kutatási irányokat jelöl meg, további források és feldolgozások felé tereli az olvasót. A kötet talán nélkülözi a szerző korábbi kiváló munkájából, a *Véres városból* is ismert sziporkázó írásmódját, de ez egy egyetemi kiadó szakkönyvével talán nem is elvárható. *Summa summarum: Bartha Ákos ismét formabontó és megkerülhetetlen könyvet tett le az asztalra*, melyet minden 20. századi magyar történelem iránt érdeklődő olvasónak és kutatónak olvasnia és hasznosítania érdemes.

VESZPRÉMY LÁSZLÓ BERNÁT